

Silvia Vrsalović
Etnografski muzej
Zagreb
svrsalovic@emz.hr

UDK 069.1:364.62](497.521.2)
Stručni rad
Primljeno: 20. studenog 2017.
Prihvaćeno: 1. prosinaca 2017.

Programi Etnografskoga muzeja za osobe s poremećajima iz spektra autizma

- Članak daje prikaz edukativnih programa održanih tijekom godine dana (od listopada 2016. do listopada 2017. godine) za specifičnu skupinu korisnika Etnografskoga muzeja – osobe s poremećajima iz spektra autizma. Opisane edukativne aktivnosti naslanjaju se na dotadašnje programe za tu korisničku skupinu koji se provode uglavnom u radioničkom obliku rada. Važan je dio teksta evaluacija navedenih programa koju je provelo stručno osoblje Centra za autizam, što može korisno poslužiti u osmišljavanju i unapređenju daljnjih programa za osobe s poremećajima iz spektra autizma.

Ključne riječi: Etnografski muzej (Zagreb)
edukativni rad muzeja, osobe s posebnim potrebama, autizam

UVOD

Edukativna djelatnost većine muzeja, pa tako i Etnografskoga muzeja u Zagrebu, uglavnom je usmjerena na rad s predškolskom i školskom djecom koja posjećuju muzej u organiziranim grupama. Značajan dio programa namijenjen je i obiteljima, turističkim grupama i široj publici. No, edukativni programi suvremenih muzeja žele i trebaju biti mnogo više od toga.

Promatrajući povijest muzeja, iako je od svojih početaka imao obrazovnu ulogu, njegov fokus bio je na muzejskim zbirka odnosno predmetima. U skladu s razvojem društva, muzej je evoluirao. Pođemo li od same definicije muzeja, a kao relevantnu uzmemo ICOM-ovu definiciju, uvidjet ćemo kako se tijekom vremena mijenjala. Od svoga osnutka 1946. godine, ICOM ažurira tu definiciju u skladu sa stvarnim stanjem globalne muzejske zajednice (usp. ICOM 2017). Prema posljednjoj ICOM-ovoj definiciji iz 2007. godine, muzej je neprofitna, javna

institucija u službi društva i njegova razvoja, otvorena javnosti, koja u svrhu proučavanja, obrazovanja i zadovoljstva prikuplja, čuva, istražuje, komunicira i izlaže materijalnu i nematerijalnu baštinu čovječanstva i njegovog okoliša (usp. ICOM 2017). Ova definicija je ugrađena i u važeći nacionalni Zakon o muzejima.¹

Uloga muzeja u društvu promijenila se i sve više se fokusira na posjetitelje (Jelavić 2014: 7). No, tko su sve posjetitelji muzeja? To bi trebali biti svi oni koji to žele biti. Dakle, muzej treba biti dostupan svim skupinama korisnika, što uključuje i osobe s invaliditetom. Prema Nacionalnoj strategiji izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom od 2017. do 2020. godine, osobama s invaliditetom treba osigurati veću dostupnost svih sadržaja vezanih uz kulturni život zajednice namijenjenih svim drugim građanima te poticati i podupirati projekte koji afirmiraju kreativne i umjetničke mogućnosti osoba s invaliditetom.²

Osim toga, s obzirom na to da je to institucija „u službi društva i njegova razvoja“, naglašena je njegova uloga u zajednici, kao mjesta kojemu je zadaća da ukazuje na otvorena pitanja i pozitivno utječe na društvo. Muzej svojim edukativnim aktivnostima treba podizati razinu svijesti javnosti o pravima osoba s invaliditetom te na taj način doprinosti općoj toleranciji za raznolikosti u društvu i suzbijanju stereotipa i diskriminacije osoba s invaliditetom (usp. Miklošević 2013: 12).

Etnografski muzej već niz godina provodi programe poticanja stvaralaštva i edukacije osoba s invaliditetom i djece s poteškoćama u razvoju, pod vodstvom Željke Jelavić, voditeljice muzejske edukacije. Tijekom godine dana rada u edukaciji Etnografskoga muzeja (od srpnja 2016. do studenoga 2017. godine) imali smo priliku sudjelovati u većini tih programa. U okviru projekta *Dva muzeja u susjedstvu*, koji se provodi u suradnji s Muzejom za umjetnost i obrt, a namijenjen je pacijentima dječjih onkoloških odjela Klinike za dječje bolesti Zagreb i Instituta za tumore, realizirane su tri kreativne radionice u Institutu za tumore. Sličan program – radionica za male pacijente, održana je i na Odjelu onkologije i hematologije KBC-a Zagreb. Za pacijente Specijalne bolnice za zaštitu djece s neurorazvojnim i motoričkim smetnjama Goljak održano je stručno vodstvo i radionica u Muzeju, kao i stručna vodstva za odrasle pacijente KBC-a Sestara milosrdnica. Tijekom navedenoga razdoblja u Muzeju je organizirano i šest posjeta korisnika Centra za autizam za koje su održane tematske i kreativne radionice. Među programima za osobe s invaliditetom, programi za osobe s poremećajem iz spektra autizma bili su najzastupljeniji. S obzirom na specifičnost potreba te skupine posjetitelja, taj rad je predstavljao

1 Zakon o muzejima (NN 110/2015).

2 Usp. Nacionalna strategija izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom od 2017. do 2020. godine (NN 42/17).

najveći izazov. Navedeni razlozi bili su poticaj za detaljniji prikaz rada s tom skupinom posjetitelja koji donosim u nastavku teksta.³

O POREMEĆAJU IZ SPEKTRA AUTIZMA

Poremećaj iz spektra autizma je neurorazvojni poremećaj koji se manifestira od ranoga djetinjstva. Osnovna obilježja⁴ su deficiti u socijalnoj komunikaciji i socijalnoj interakciji i ograničeni, repetitivni obrasci ponašanja, interesa i aktivnosti, koji ograničavaju ili oštećuju svakodnevno funkcioniranje. Manifestacije poremećaja razlikuju se, ovisno o težini simptoma, razvojnoj razini i kronološkoj dobi, otuda dolazi izraz spektar (APA 2014: 50–59).

Deficiti u socijalnoj komunikaciji i interakciji očituju se u sljedećim deficitima: u socijalno-emocionalnoj uzajamnosti (sposobnost da se sudjeluje s drugima te dijele misli i osjećaji), u neverbalnim komunikacijskim ponašanjima (npr. nekorištenje kontakta očima, neuobičajen govor tijela) i u uspostavljanju, održavanju i razumijevanju odnosa.

Ograničeni, repetitivni obrasci ponašanja, interesa i aktivnosti manifestiraju se kao stereotipni ili repetitivni motorički pokreti, korištenje predmeta ili govora, inzistiranje na istovjetnosti, priklanjanje rutinama ili ritualizirani obrasci ponašanja, jako ograničeni interesi abnormalni po intenzitetu ili fokusu te hipereaktivnost ili hiperekativnost na senzoričke podražaje ili neobičan interes za senzoričke aspekte okoline.

Težina poremećaja određuje se stupnjevima, ovisno o razini potrebne podrške te se definira kao poremećaj iz spektra autizma stupnja 1 „zahtijeva podršku“, stupnja 2 „zahtijeva veliku podršku“ do stupnja 3 „zahtijeva vrlo veliku podršku“.

Mnoge osobe s poremećajem iz spektra autizma također imaju i intelektualno i/ili jezično oštećenje, a često su prisutni i motorički deficiti (usp. Američka psihijatrijska udruga 2014: 50–59; Capanec et al. 2015).

Unatoč nizu istraživanja, uzroci poremećaju iz spektra autizma nisu posve razjašnjeni. Znanstvena istraživanja ukazuju na to da se radi o nasljednom neurorazvojnem poremećaju, o utjecaju faktora okoliša, pri čemu se kod dječaka pojavljuje do pet puta češće nego kod djevojčica (usp. Bujas-Petković, Frey Škrinjar et al. 2010).

3 Ovaj tekst djelomice je prerađeni pismeni rad napisan u svrhu polaganja stručnoga ispita za muzejsko zvanje muzejskoga pedagoga.

4 Poremećaj iz spektra autizma dijagnosticira se prema *Dijagnostičkom i statističkom priručniku za duševne poremećaje DSM-5* Američke psihijatrijske udruge, u Hrvatskoj objavljen 2014. godine, koji je donio velike promjene u dotadašnjim dijagnostičkim kriterijima i kategorijama (APA 2014).

Pojavnost poremećaja u populaciji, prema podacima Centra za kontrolu i prevenciju bolesti Sjedinjenih Američkih Država (eng. *Centers for Disease Control and Prevention*) pokazuje da jedno na 68 djece ima poremećaj iz spektra autizma (CDC s.a.).

Prema stručnoj literaturi i analiziranim podacima, djeci s poremećajem iz spektra autizma treba što prije osigurati odgovarajuću podršku. Rad s osobama s poremećajem iz spektra autizma zahtijeva izrazito individualni pristup jer svaki od njih je jedinstven – imaju različite simptome, a u okviru simptoma različite stupnjeve.

U određivanju i primjeni podrške nastoji se primjenjivati multidisciplinarni timski pristup kojim se mogu postići dobri rezultati i značajno poboljšati kvaliteta života osoba s poremećajem iz spektra autizma (usp. Vragović et al. 2014: 220).

MUZEJI I OSOBE S INVALIDITETOM

S ciljem podizanja kvalitete života osoba s invaliditetom organiziraju se, među ostalim, i posjeti kulturnim ustanovama. Iskustva brojnih svjetskih muzeja koji provode programe za osobe s invaliditetom pokazuju da je dobrobit od posjeta muzeju za takve osobe višestruka. To je i stručno verificirano (usp. Leiner 2001: 204-207).

„Posjet muzeju izaziva osjećaj zadovoljstva i sreće; osjećaj dobrog stanja povezan je sa psihičkim zadovoljstvom koje je u vezi s fizičkim zdravljem.“ (Sušić 2016: 24)

Kako bi omogućili posjet osobama s invaliditetom, muzeji se susreću s nizom izazova kao što su: ograničenja pristupa za osobe smanjene pokretljivosti zbog neprilagođenosti zgrade u kojoj se nalaze ili primjerice neprimjerenoga načina prezentacije muzejskoga postava i izložbi za osobe sa senzoričkim oštećenjima poput sljepoće, slabovidnosti i gluhoće odnosno oštećenoga sluha.

Za razliku od navedenih, uglavnom fizičkih, prepreka, glavni izazovi pri posjetu osoba s poremećajem iz spektra autizma, otežana je komunikacija te njihova nesposobnost usmjeravanja pažnje i preosjetljivost na senzoričke podražaje. Komunikacija s osobama s poremećajem iz spektra autizma otežana je na više razina. Iako je stupanj poteškoća različit (velik postotak osoba s poremećajem iz spektra autizma nema razvijen govor), kod većine su prisutne poteškoće u verbalnom izražavanju (nemogućnost ekspresivnoga govora, eholalija, ograničen rječnik, neologizmi, metaforički jezik) i neverbalnoj komunikaciji (neprimjerena neverbalna ponašanja i geste pa imaju poteškoća u iščitavanju neverbalnih ponašanja drugih osoba) te poteškoće u razumijevanju jezika. Socijalna interakcija je vrlo slaba što je posljedica nemogućnosti razumijevanja socijalnih pravila.

Osobe s poremećajem iz spektra autizma često su preosjetljive na senzoričke podražaje, što znači da im podražaji iz okoline mogu biti ometajući ili čak bolni (usp. AGOO 2008: 17-26).

ISKUSTVO U RADU S OSOBAMA S POREMEĆAJEM IZ SPEKTRA AUTIZMA

Suradnja voditeljice edukacije Etnografskoga muzeja i Centra za autizam Zagreb traje već dugi niz godina, tijekom kojih je u Muzeju održan velik broj edukativnih programa za korisnike Centra. Ti programi organiziraju se na poziv socijalne radnice ili drugoga stručnog djelatnika s kojim se dogovara termin i sadržaj programa primjeren njihovim korisnicima. U ovom radu opisani su programi održani od listopada 2016. godine do kraja listopada 2017. godine za odrasle osobe s poremećajem iz spektra autizma.

Prvom susretu s korisnicima Centra, prethodio je osjećaj neizvjesnosti, pomalo i zabrinutosti, zbog nedostatka iskustva u radu s osobama s poremećajem iz spektra autizma, što je tijekom sudjelovanja već na prvoj radionici nestalo. Naime, taj susret motivirao je da u daljnjim programima tim osobama možemo pružiti kvalitetno provedeno vrijeme u Muzeju koje donosi osjećaj zadovoljstva i ispunjenosti.

Prvi takav program bila je glazbena radionica *Ritmovi Afrike* – sviranje bubnjeva *djembe* održana u listopadu 2016. godine. To je radionica iz redovne ponude Muzeja, a vezana je uz stalni postav izvaneuropskih kultura. Omiljena je među posjetiteljima svih dobi, a voditelj radionice Sam Bushara, vanjski suradnik Muzeja, uvijek prilagođava pristup i način vođenja radionice određenoj skupini. Na radionici su sudjelovale dvije grupe iz Programa za odrasle osobe s poremećajem iz spektra autizma, što je bilo ukupno petnaest korisnika uz koje je uvijek prisutan po jedan pratitelj na dva do tri korisnika.

Većini je bilo teško grupno pratiti upute voditelja radionice. Trebalo je prvo svladati kako držati bubanj nogama kako bi ruke bile slobodne za ritmiziranje, a za naizmjenično udaranje po bubnju dvjema rukama, većina je morala dobiti individualne upute pa i fizičko vođenje. Jedino je jedan korisnik uspješno pratio voditelja te je pokazao dobar smisao za ritam i sposobnost točnoga ponavljanja melodijskih sekvencija. Na ovoj radionici jasno se pokazalo koliko su potrebe i sklonosti osoba s poremećajem iz spektra autizma različite. Neki su sudionici pokazali da uživaju u sviranju, a dvoje prisutnih je zbog preopterećenosti osjetila uzrokovane bukom moralo napustiti prostoriju u kojoj se održavala radionica te su uz pratnju njegovatelja povukli u mirnije dijelove Muzeja.

Drugi posjet korisnika Centra organiziran je u studenom 2016. godine. Tom prilikom Muzej je posjetilo deset korisnika, a boravak u Muzeju je protekao tako da je u prvom dijelu organiziran kratak razgled prigodne izložbe božićnih tradicijskih ukrasa uz prilagođeno stručno vodstvo. Nakon razgleda, održana je radionica u kojoj se izrađivao tradicijski božićni nakit od krep papira. Takav božićni nakit zove se *kinč*, a pojavljuje se u različitim oblicima i verzijama od jednostavnih do složenijih. Zbog toga je radionica primjerena za osobe različitih motoričkih sposobnosti, jer se može prilagoditi pojedincu. Nekima je bilo potrebno više pomoći, no svi su uspješno izradili svoj *kinč*. Ova radionica primjer je mirne aktivnosti, koja zahtijeva minimalnu razinu motoričkih sposobnosti, ali s mogućnošću prilagođavanja te je očigledno odgovarala svim prisutnim korisnicima Centra.

Treći posjet održan je u prosincu 2016. godine, a sadržaj je bio potpuno jednak prethodnom. Organiziran je na molbu radne terapeutkinje iz Životne zajednice Jelkovec koja djeluje u okviru Centra za autizam, jer su u to vrijeme, u navedenoj životnoj zajednici, studenti Zdravstvenoga veleučilišta, smjera radne terapije, provodili svoju stručnu praksu. U okviru ovoga programa, prezentiran im je rad s korisnicima Centra u Muzeju. Ovaj put korisnici su imali još više pomoći na raspolaganju te su bili uspješni i zadovoljni svojim radovima.

Sljedeći posjet korisnika Centra održan je u povodu uskrasnih blagdana, u ožujku 2017. godine. Program je bio prigodan; nakon kratkoga razgleda izloženih tradicijskih uskrasnih pisanica, održana je radionica ukrašavanja pisanica. U programu je sudjelovalo šest korisnika koji su oslikavali temperom drvena tokarena jaja.

U lipnju 2017. godine sedam korisnika Centra u pratnji sedam studenata Zdravstvenoga veleučilišta posjetili su izložbu *O životinjama i ljudima* u Etnografskom muzeju, uz prilagođeno stručno vodstvo. Nakon razgleda, organizirana je kreativna radionica na kojoj su se šivali oblici životinja po kartonskim šablonama. Šivanje je pogodna aktivnost za usavršavanje motoričkih vještina koje kod osoba s poremećajem iz spektra autizma često nisu dobro razvijene. Kao i svaki put, neki sudionici radionice su pokazali veću, a neki nešto manju vještinu šivanja. Jedna korisnica je imala znatnih poteškoća u izvršavanju zadatka, no uz stalno vođenje svojega pratitelja, uspjela je te je bila zadovoljna rezultatom i ponosna na svoje postignuće.

Nakon ljetne pauze, korisnici su ponovno posjetili Muzej u listopadu 2017. godine. Pri dogovoru o programu sa socijalnom radnicom iz Centra, izražena je želja da se organizira radionica vezana uz aktualno godišnje doba – jesen. Tako je organizirana radionica slikanja motiva jesenskoga lišća izrađenog točkicama u ograničenoj paleti od četiri boje u tehnici tempera. Kao i u svakoj

do tada realiziranoj radionici, sudionici, korisnici Centra, pokazali su različitu razinu vještina u likovnom izražavanju. Tako je nekima bila potrebna pomoć na način da im se više puta pokaže kako slikati, a nekolicini je bila nužna veća pomoć u smislu zajedničkoga rada, vođenja ruke. U radionici je sudjelovalo deset korisnika Centra, od kojih je dvojici trebala stalna pomoć u radu, koju su im pružale njihove pratiteljice iz Centra. Iako je ova radionica bila mirna aktivnost, tijekom slikanja dogodio se jedan neugodan događaj. Jedan od korisnika Centra kojem je njegovateljica pomagala u radu, reagirao je burno. Ostali pratitelji udaljili su mladoga muškarca koji je poslušao zahtjev da sjedi za odvojenim stolom te se brzo smirio. Taj događaj izazvao je nemir kod drugoga mladića što se očitovalo njegovom željom da ode, ubrzanim kretanjem gore dolje prostorijom, nekontroliranim mahanjem rukama i bujicom riječi koja nije imala nikakva smisla. Nakon smirivanja i nastavka dotadašnje aktivnosti na radionici, još je nekoliko puta imao slične promjene ponašanja. Do kraja trajanja radionice, muškarac koji je burno reagirao, mirno je sjedio, a pred kraj radionice, dopušteno mu je da dovrši svoj rad.

Opisani izljev bijesa izazvao je čuđenje kod zaposlenika Centra jer, prema njihovim riječima, ta osoba nije do tada imala takav oblik nepoželjnoga ponašanja, niti je, prema njihovoj praksi, pokazivala agresivnost, mirne je naravi što je razlog da često sudjeluje u različitim aktivnostima izvan prostorija Centra. Izljevi bijesa (tantrumi) uvijek su uzrokovani nekim „okidačem“ (Stošić 2009).

S obzirom na to da je ovom ispadu prethodila mirna i tiha aktivnost, teško je ustvrditi što je bio uzrok ispadu. Prisutni zaposlenici Centra spomenuli su mogućnost da bi razlog mogao biti što je njegovateljica pomagala mladiću koji je burno reagirao. Možda to nije želio ili da je nakon što mu je poklanjala svu pažnju, pokušala pomoći drugom mladiću, što je moglo izazvati ljubomoru. Ove svoje pretpostavke, zaposlenici su iznosili s oprezom, istaknuvši da možda niti jedna od navedenih mogućnosti nije razlog ovom incidentu te da nije moguće sa sigurnošću utvrditi razlog. Ovo je jasan pokazatelj nepredvidljivosti ponašanja osoba s poremećajem iz spektra autizma (usp. Bujas-Petković, Frey Škrinjar et al. 2010).

EVALUACIJA – MIŠLJENJA STRUČNIH DJELATNIKA CENTRA ZA AUTIZAM

Tijekom održavanja programa za korisnike Centra za autizam nastojali smo u razgovoru sa stručnim djelatnicima Centra doznati što više o tome na koji je način proveden edukativni program djelovao na same korisnike. U tom prikupljanju informacija vrijedan sugovornik bila je Marlena Kovačević, viša radna terapeutkinja, voditeljica životne zajednice Jelkovec II koja je rasvijetlila naše dvojbe. Nakon realiziranih svih šest opisanih programa provedeni su intervjui s navedenom radnom terapeutkinjom, Marlenom Kovačević te socijalnom radnicom Sonjom Škrbić-Deskar i defektologinjom Tanjom Biloglav iz Centra za autizam.

O razlozima i ciljevima posjeta osoba s poremećajem iz spektra autizma muzeju sve tri stručne djelatnice Centra istaknule su cjelokupni doživljaj dolaska u muzej.

Osobe s poremećajem iz spektra autizma isključene su iz mnogih segmenata društvenih aktivnosti te im dolazak u kulturnu ustanovu pomaže pri razvijanju socijalnih vještina, potiče na razumijevanje socijalne komunikacije te kao socijalna potpora. Na njih pozitivno utječe promjena u njihovoj dnevnoj rutini, sam put do i od muzeja (fizička aktivnost, snalaženje u javnom prijevozu), a često se u taj kratki izlet uključi šetnja gradom i odlazak u kafić, što ih naročito veseli. Marlena Kovačević, radna terapeutkinja, dodala je da su i kod osoba s poremećajem iz spektra autizma moguća usvajanja novih znanja i vještina, bez obzira na to što u odrasloj dobi to ide mnogo sporije, još uvijek se uočava da uz održavanje funkcija korisnici Centra pamte nove sadržaje i aktivnosti. Također, istaknula je da su učinci sudjelovanja u kreativnoj radionici višestruki – od vježbanja motoričkih vještina do zadovoljstva zbog uspješno odrađenoga zadatka. Svojim radom u kreativnoj radionici proizvode konkretan proizvod što izaziva ponos. Dodatna prednost je što izrađene predmete mogu ponijeti za uspomenu. Ne manje zadovoljstvo im pričinja i to, da ga ostave, kao svoj doprinos muzeju.

U opisanim programima sudjelovali su uglavnom isti korisnici Centra. Dobro su upoznati sa zgradom Muzeja i djelatnicima u muzejskoj edukaciji. Za osobe s poremećajem iz spektra autizma, koje ne uživaju u promjenama i nepoznatim situacijama, to znači da se u Etnografskom muzeju osjećaju ugodno i opušteno.

Defektologinja Tanja Biloglav naglasila je da je radionički tip aktivnosti najprikladniji muzejski edukativni program za osobe s poremećajem iz spektra autizma, dok je socijalna radnica u svojem osvrtnu ocijenila da korisnici Centra koji dolaze u Muzej mogu imati koristi i od samoga razgleda Muzeja, ali ne poriče korisnost posebnih programa. Vezano uz planiranje programa, smatra da se trebaju provoditi, a u primjeni ocijeniti jesu li odgovarajući za osobe s poremećajem iz spektra autizma te ih eventualno ponavljati. Ovo posljednje

osobito se odnosi na pitanje je li bilo potrebno održati radionicu sviranja bubnjeva djembe koja nije odgovarala većini sudionika. Istaknula je da nije očekivala da većini korisnika Centra neće odgovarati takav program, ali da je vrijedilo pokušati. Edukativni programi Muzeja su, prema njezinu mišljenju, kvalitetni i ispunjavaju svoju svrhu.

Prema mišljenju svih navedenih sugovornica, pozitivno djelovanje treba sagledavati kroz ukupnost njihova doživljaja posjeta Muzeju – od osjećaja socijalnoga uključivanja, poticajnoga djelovanja muzejskog okruženja, arhitekture, muzejskih predmeta, specifične atmosfere, do koristi od samoga edukativnog programa.

Tanja Biloglav je skrenula pažnju na značajan učinak izlaskom korisnika Centra za autizam izvan njihova životnog prostora u smislu stvaranja pozitivne percepcije javnosti o osobama s poremećajem iz spektra autizma.

Defektologinja Tanja Biloglav i radna terapeutkinja Marlena Kovačević ocijenile su neophodnom i korisnom potrebu da se muzejski djelatnici koji su uključeni u rad s osobama s poremećajem iz spektra autizma dodatno educiraju za taj rad. Takva edukacija pružila bi znanja o načinima komunikacije s takvim osobama i primjerenom reagiranju u određenim situacijama, kao i u kvalitetnijem planiranju programa za te osobe.

S obzirom na svjetska iskustva o korisnosti inkluzivnih programa koji obuhvaćaju uključivanje osoba s poremećajem iz spektra autizma u zajedničke programe s ostalim korisnicima Muzeja (Stošić et al. 2015), postavljeno im je pitanje što misle o tome. Sve intervjuirane stručne djelatnice Centra ocijenile su pozitivnom takvu svjetsku praksu i potrebu njezina odgovarajućega uvođenja u muzejske programe. O tom pitanju Marlena Kovačević dala je sljedeću detaljnu elaboraciju:

„Inkluzivni program bi značio da bi svaka osoba prema svojim mogućnostima usvajala nove sadržaje i u skladu s navedenim napredovala što bi podrazumijevalo da se svakoj osobi prilagođavaju sadržaji i brzina usvajanja istih bez obzira na okolinu u kojoj se pojedinac nalazi. Svaki pojedinac bi usvajao i/ili održavao vještine svojim ritmom, onoliko koliko može, bez deprimiranja i/ili osjećaja smanjene sposobnosti/vrijednosti. Mislim da je možda nedovoljna edukacija stanovništva i nerazvijena svijest o različitosti jedan od bitnih faktora da se ovakav način rada provede, ali vrijedi pokušati i razvijati osobna iskustva. [...] Važna je suradnja djelatnika Muzeja s djelatnicima koji rade s osobama s poremećajem iz spektra autizma, detaljna procjena svakog korisnika i upoznavanje djelatnika Muzeja s mogućim nepoželjnim ponašanjima tijekom socijalne interakcije s drugim osobama.“

ZAKLJUČAK

Ovaj prikaz rada na edukativnim programima za osobe s poremećajem iz spektra autizma je i nastojanje za daljnjim unapređenjem i razvojem tih programa. Pri tome se polazilo od spoznaje da se ti programi održavaju, u pravilu, temeljem inicijative pojedinaca, a suradnja muzeja i ustanova ili udruga koja se bave poremećajem iz spektra autizma sporadična je. S obzirom na dokazane dobrobiti od posjeta muzeju za osobe s poremećajima iz spektra autizma, organizacija takvih posjeta odnosno tih programa trebala bi biti riješena sustavno, boljim povezivanjem mjerodavnih institucija i muzeja. Na toj osnovi mogli bi se izraditi posebni programi prilagođeni specifičnim potrebama osoba s poremećajem iz spektra autizma.

Tijekom rada na ovim programima suočili smo se s mnogim nepoznanicama i dvojbama kako se ponašati i na koji način ostvariti komunikaciju s osobama s poremećajem iz spektra autizma. U tom smislu, neophodna je edukacija koja bi pružila temeljna znanja, ne samo o specifičnostima rada s osobama s poremećajem iz spektra autizma, već i s osobama s drugim oblicima invaliditeta i poteškoća. Takva edukacija bila bi dragocjena pomoć u radu s muzejskim pedagozima i ostalim zaposlenicima muzeja koji rade s posjetiteljima. U program edukacije bilo bi korisno uključiti i osnovna znanja o art terapiji – likovnom stvaralaštvu s terapijskim učinkom. Likovno izražavanje može pozitivno djelovati za osobe s poremećajem iz spektra autizma, kao i sve ostale skupine ljudi s otežanim komunikacijskim sposobnostima, jer im pruža mogućnost da izraze sve ono što ne mogu učiniti verbalno ili na neki drugi način. To može umanjiti osjećaj neuspjeha zbog nemogućnosti izražavanja na druge načine te poticati njihov emocionalni razvoj (Ivanović 2014: 191). U nedostatku takve edukacije, nužno je osobno usavršavanje osoba koje rade na programima za osobe s poremećajem iz spektra autizma kroz usvajanje znanja iz dostupne literature i komunikaciju sa stručnim osobama za to područje.

Na kraju, predlaže se da se sustavno pristupi izradi nacionalnoga programa za osobe s poremećajem iz spektra autizma koji bi uključivao i muzeje kao partnere, kao što je to učinjeno u SAD-u⁵ i mnogim europskim zemljama. Do tada, u nedostatku takva programa, Etnografski muzej će provoditi i unapređivati svoj edukativni program za osobe s poremećajem iz spektra autizma. Pri tome bi bilo korisno proširivati te programe na inkluzivnoj osnovi.

Rad na provođenju programa za osobe s poremećajem iz spektra autizma donio je dragocjeno profesionalno iskustvo i osobno zadovoljstvo svojim skromnim doprinosom poboljšanju kvalitete života tih ljudi, što će biti motivacija za daljnji rad i unapređenje programa.

5 Za pregled muzejskih programa za osobe s autizmom u SAD v. Varner 2015.

LITERATURA

- AGOO [Agencija za odgoj i obrazovanje]. 2008. *Poučavanje učenika s autizmom: školski priručnik*. Zagreb: Agencija za odgoj i obrazovanje.
- APA [Američka psihijatrijska udruga]. 2014. *Dijagnostički i statistički priručnik za duševne poremećaje DSM-5, peto izdanje*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- BUJAS PETKOVIĆ, Zorana; FREY ŠKRINJAR, Jasmina et al. 2010. *Poremećaji autističnog spektra: značajke i edukacijsko-rehabilitacijska podrška*. Zagreb: Školska knjiga.
- CDC [Centri za kontrolu i prevenciju bolesti]. s.a. „Data & Statistics“. <http://www.cdc.gov/ncbddd/autism/data.html> (23. kolovoza 2017.)
- CEPANEC, Maja; ŠIMLEŠA, Sanja; STOŠIĆ, Jasmina. 2015. „Rana dijagnostika poremećaja iz autističnog spektra – teorija, istraživanja i praksa“. *Klinička psihologija* 8/2: 203-224.
- ICOM [Međunarodni odbor za muzeje]. 2017. „Museum Definition“. <http://icom.museum/the-vision/museum-definition/> (5.8.2017.)
- IGRIĆ, Ljiljana et al. 2015. *Osnove edukacijskog uključivanja: škola po mjeri svakog djeteta je moguća*. Zagreb: Školska knjiga.
- IVANOVIĆ, Nada; BARUN, Ivan; JOVANOVIĆ, Nikolina 2014. „Art terapija - teorijske postavke, razvoj i klinička primjena“. *Socijalna psihijatrija* 42/3: 190-198.
- JELAVIĆ, Željka. 2014. „Muzej kao mjesto učenja i uloga muzejske edukacije“. *Puriteka* 3: 7-11.
- LEINER, Vesna. 2001. „Komunikacija s osobama s posebnim potrebama u muzeju“. U *Zbornik radova I. Skupa muzejskih pedagoga Hrvatske s međunarodnim sudjelovanjem; Pula 14.-16. lipnja*. Zagreb: Hrvatsko muzejsko društvo, 204-208.
- MIKLOŠEVIĆ, Željka. 2013. „Društvena uloga muzeja - prema inkluziji osoba s invaliditetom i teškoćama u razvoju“. U *Muzej za sve*. Vukovar: Muzejska udruga Istočne Hrvatske, 11-15.
- STOŠIĆ, Jasmina. 2009. „Primijenjena analiza ponašanja i autizam – vodič kroz terminologiju“. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja* 45/2: 69-80.
- SUŠIĆ, Željka. 2016. „Svi ljudi imaju jednaka prava“. U *Publikacije za osobe s invaliditetom – nakladnički izazov za muzeje*. Zagreb: MDC, 18-28.
- VARNER, Rachel. 2015. *Museums and Visitors with Autism: An Overview of Programs*. Disertacija, Rochester Institute of Technology.
- VRAGOVIĆ, Renata; FREY ŠKRINJAR, Jasmina; FULGOSI-MASNJAK, Rea. 2014. „Poticajno životno okruženje i podrška za odrasle osobe s poremećajima iz autističnog spektra“. U *Knjiga sažetaka 6. hrvatskog psihijatrijskog kongresa s međunarodnim sudjelovanjem Hrvatska psihijatrija u kontekstu etičko-pravnih i društvenih propitivanja*. Zagreb: Školska knjiga, 220-229.